लोकसंख्या

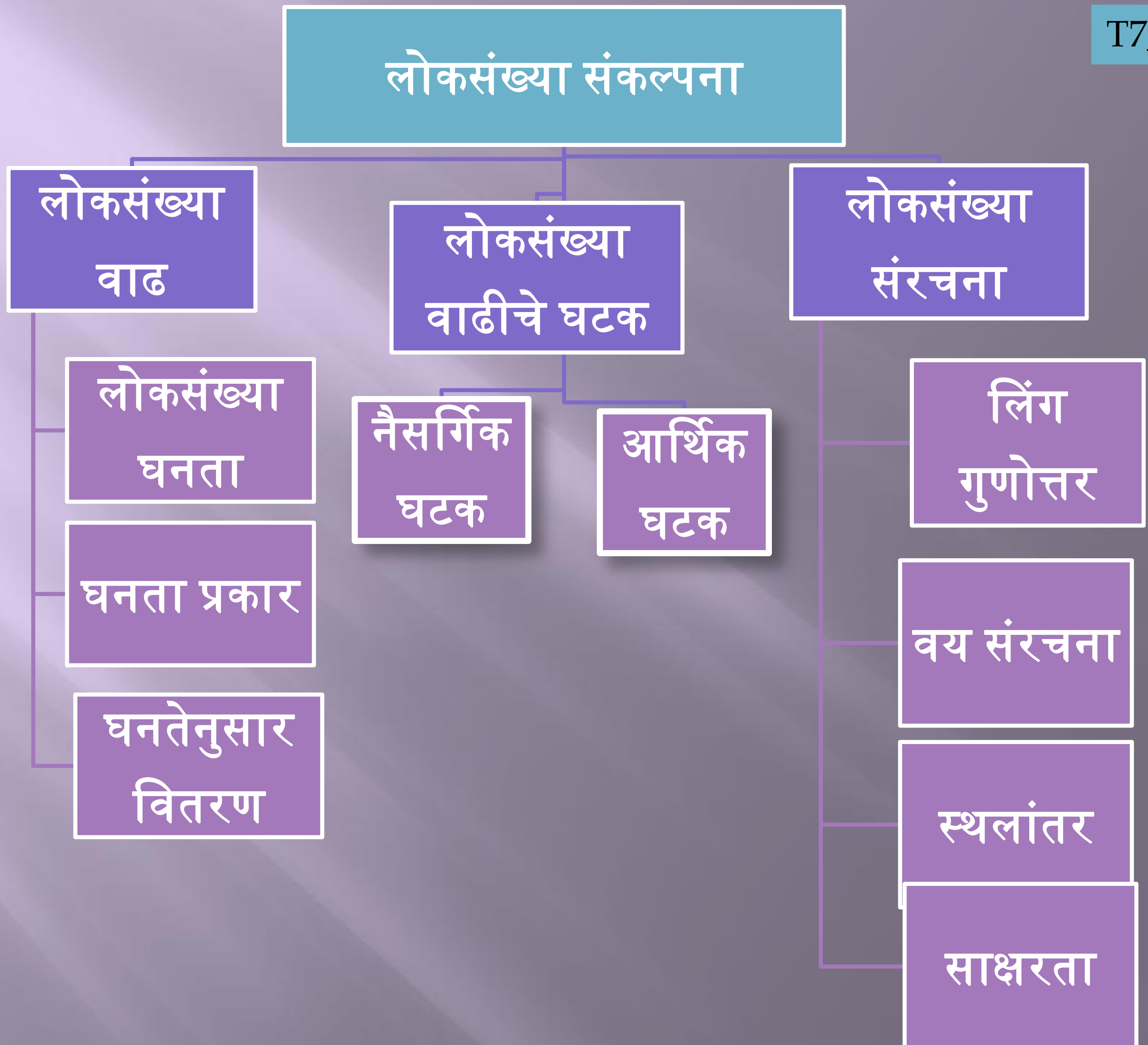
लोकसंख्या संकल्पना
लोकसंख्या वाढ
लोकसंख्या घनता
घनता प्रकार
घनतेनुसार वितरण
लोकसंख्या वाढीचे घटक
नैसर्गिक घटक
आर्थिक घटक
लोकसंख्या संरचना
लिंग गुणोत्तर
वय संरचना
स्थलांतर
साक्षरता

लोकसंख्या म्हणजे काय?

- “एखाद्या भौगोलिक प्रदेशात राहणाऱ्या व्यक्तींची संख्या.”
- उदा. गावात राहणाऱ्या लोकांची एकूण संख्या,शहरातील लोकांची संख्या किंवा राज्याची लोकसंख्या आणि सगळयात शेवटी देशाची आणि जगाची लोकसंख्या.
- तुम्ही सांगा तुमच्या गावाची लोकसंख्या किती आहे?

माल्थस आणि त्याचा लोकसंख्या सिद्धांत

T7_L1_A1_F1

//www.google.co.in/imgres?imgurl=&imgrefurl=http%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2Fwi
FThomas_Robert_Malthus&h=0&w=0&tbnid=4CECwV_DEPms2M&zoom=1&tbnh=253&tb
199&docid=Tvo5udhMYtPM3M&tbm=isch&ei=PIaqU9OtGM6HuASjq4DwBw&ved=0CAI
JoAA

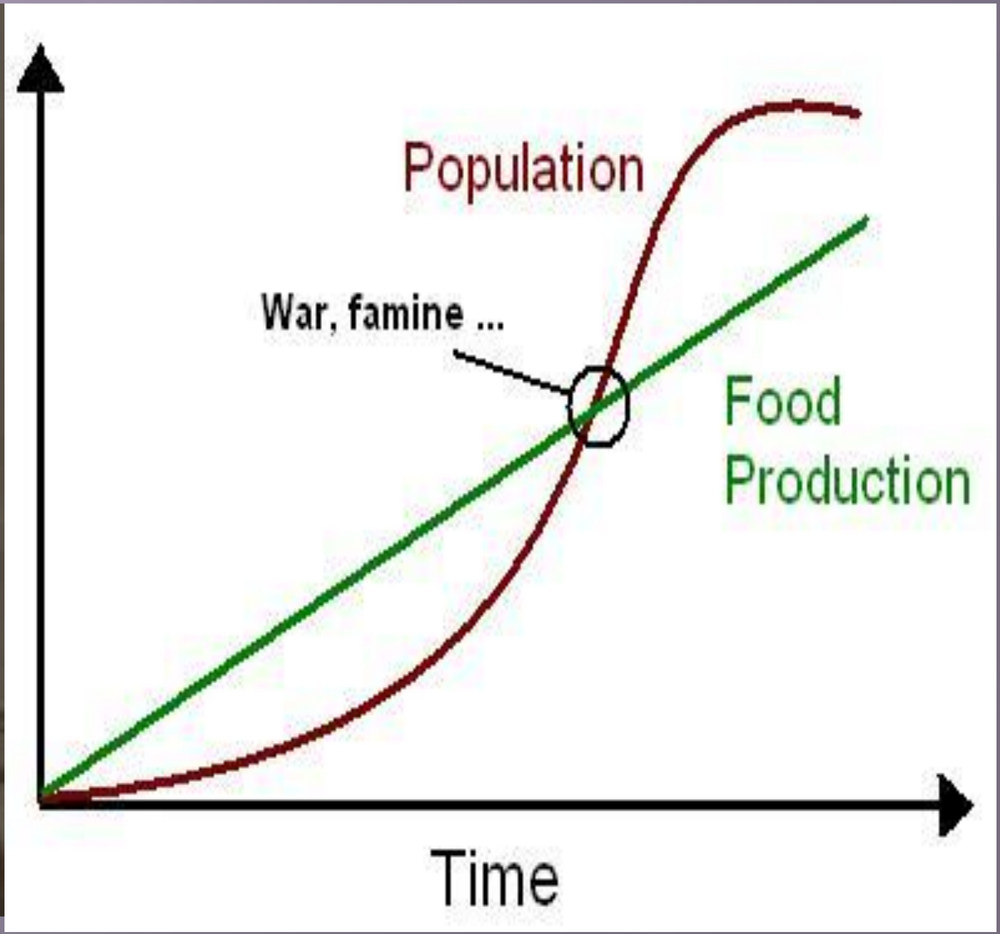

A Malthusian representation of food production vs. population

http://web1.cnre.vt.edu/lsg/3104/Overpop.%20FINAL/Poverty4.html

लोकसंख्या वाढ म्हणजे काय?

T7_L1_A2

- लोकसंख्या वाढ म्हणजे सध्या अस्तित्वात असलेल्या लोकसंख्येत वाढ होणे.
- हि वाढ जन्मदर वाढल्याने तर होतेच पण जन्मदाराबरोबर मृत्युदरात घट झाल्यानेही होते.
- २०११ च्या जनगणनेनुसार २००१-२०११ या दशकात भारताची लोकसंख्यावाढ १७% तर महाराष्ट्राची १५.९९% आहे.
- लोकसंख्या वाढ सर्वत्र सारखीच नसते.

लोकसंख्या वितरण आणि खालील घटक सहसंबंध जोडा

T7_L1_A2_F1

लोकसंख्या वितरणावर परिणाम करणारे घटक

T7_L1_A2_

नैसर्गिक घटक

- भूरचना (उंच सखलपणा)
- वनाच्छादित प्रदेश
- मृदेचा प्रकार
- पाणी पुरवठा
- अनुकूल हवामान

आर्थिक घटक

उद्योगांचा विकास
वाहतुकीचा विकास
खनिज संपत्ती
जलसिंचन सुविधा
भांडवल

लोकसंख्येची घनता

T7_L1_A3

- व्याख्या:- "एखाद्या प्रदेशाचे क्षेत्रफळ व तेथील एकूण लोकसंख्या यावरून दर चौरस किलोमीटर क्षेत्रामध्ये किती लोक राहतात याच्या प्रमाणास लोकसंख्येची घनता असे म्हणतात."

महाराष्ट्र

$$\text{लोकसंख्या घनता} = \frac{\text{एकूण लोकसंख्या} = ११,२३,७२,९७२}{\text{एकूण क्षेत्रफळ} = ३,०७,५८०}$$

लोकसंख्या घनता = ३६५.३४

लोकसंख्येचे घनतेनुसार वितरण

T7_L1_A3_

लोकसंख्येचे घनतेनुसार वितरण

- अतिजास्त लोकसंख्या — (>६०१)
- जास्त लोकसंख्या — (४५१ ते ६००)
- मध्यम लोकसंख्या — (३०१ ते४५०)
- विरळ लोकसंख्या — (१५१ ते३००)
- अतिविरळ लोकसंख्या — (>१५१)

लोकसंख्येची संरचना

T7_L1_A4

- लिंग गुणोत्तर
- वय संरचना
- साक्षरता
- व्यवसाय
- ग्रामीण-शहरी लोकसंख्या

$$\text{लिंग गुणोत्तर} = \frac{\text{स्त्रिया}}{\text{पुरुष}} \times १००० = \frac{५,४०,११,५७५}{५,८३,६१,३९७} \times १०००$$

९२५.४६ स्त्रिया

T7_L1_A4

- **वय संरचना**

परावलंबी वयोगट (०ते१४) आणि (>६०)

कार्यक्षम वयोगट (१५ ते ५९)

- **साक्षरता**

प्रगत समाजाचे लक्षण

महाराष्ट्र ८२% (जनगणना २००१) ८२.३४% (२०११)

स्त्रिया ६७.०५ % ६९.८७%

पुरुष ८६.०२ % ८८.३८%

सिंधुदुर्ग-जास्त,

चंद्रपूर,गडचिरोली,नंदुरबार-सर्वात कमी साक्षर जिल्हे

- **स्थलांतर**

"व्यक्ती किंवा व्यक्तीसमूह एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी अल्प किंवा दीर्घ काळासाठी वास्तव्यास जातात त्या प्रक्रियेला स्थलांतर म्हणतात."

Please add website of census

भारताचा वय लिंग संरचना २००१ आणि २०२६ साठी यातील फरक दाखविणारा हा मनोरा

T7_L1_A4_F1

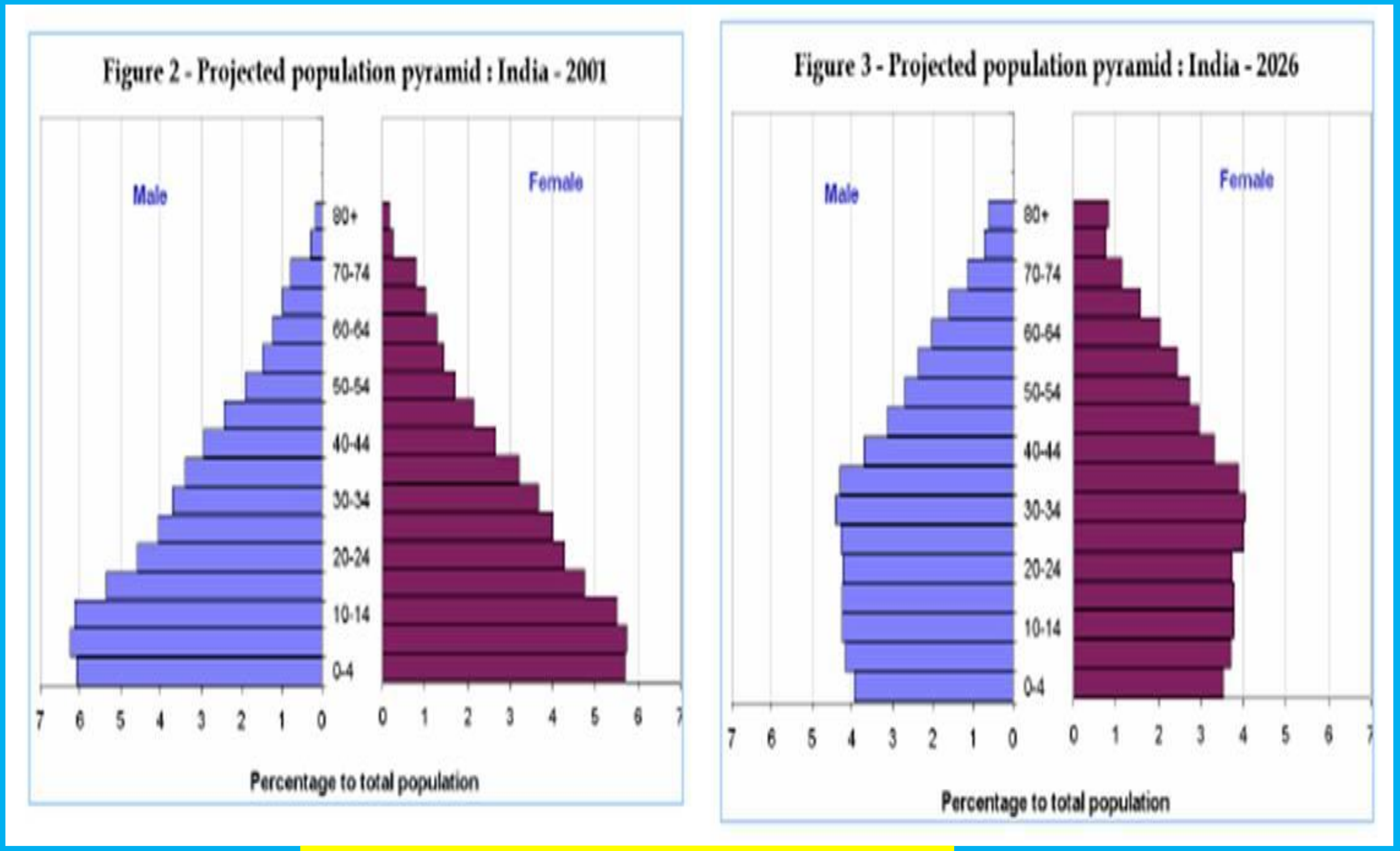

https://nrhm-mis.nic.in/UI/...

भारतातील महाराष्ट्र राज्य(२००१) आणि सर्वात जास्त घनता असणारे उत्तर प्रदेश राज्य(२००१) यांची वय लिंग गुणोत्तर मनोरा

T7_L1_A4_F2

Science AAAS

Age-Sex Population Pyramids for India

Go To Full Article >>

Maharashtra 2001

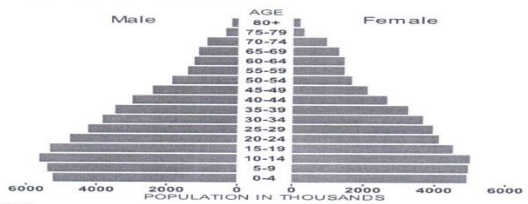

Uttar Pradesh 2001

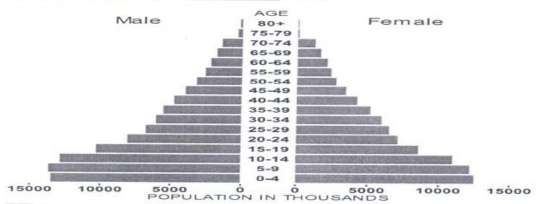

http://ww
james

Pune UA [MAH, Population: 3760636, Class - I]

5. Pandharpur (CT) [MAH, Population: 9696, Class - V]

Description	2011	2001
Actual Population	**9,429,408**	**7,232,555**
Male	4,924,105	3,769,128
Female	4,505,303	3,463,427
Population Growth	**30.37%**	**30.73%**
Area Sq. Km	15,643	15,643
Density/km2	**603**	**462**
Proportion to Maharashtra Population	8.39%	7.47%
Sex Ratio (Per 1000)	**915**	**919**
Child Sex Ratio (0-6 Age)	883	902
Average Literacy	**86.15**	**80.45**
Male Literacy	90.84	88.34
Female Literacy	81.05	71.89
Total Child Population (0-6 Age)	**1,104,959**	**968,851**
Male Population (0-6 Age)	586,665	509,367
Female Population (0-6 Age)	518,294	459,484
Literates	**7,171,723**	**5,039,290**
Male Literates	3,940,210	2,879,761
Female Literates	3,231,513	2,159,529
Child Proportion (0-6 Age)	**11.72%**	**13.40%**
Boys Proportion	[illegible]	[illegible]

महाराष्ट्र राज्य लोकसंख्या
२००१ आणि २०११ यांची तुलना

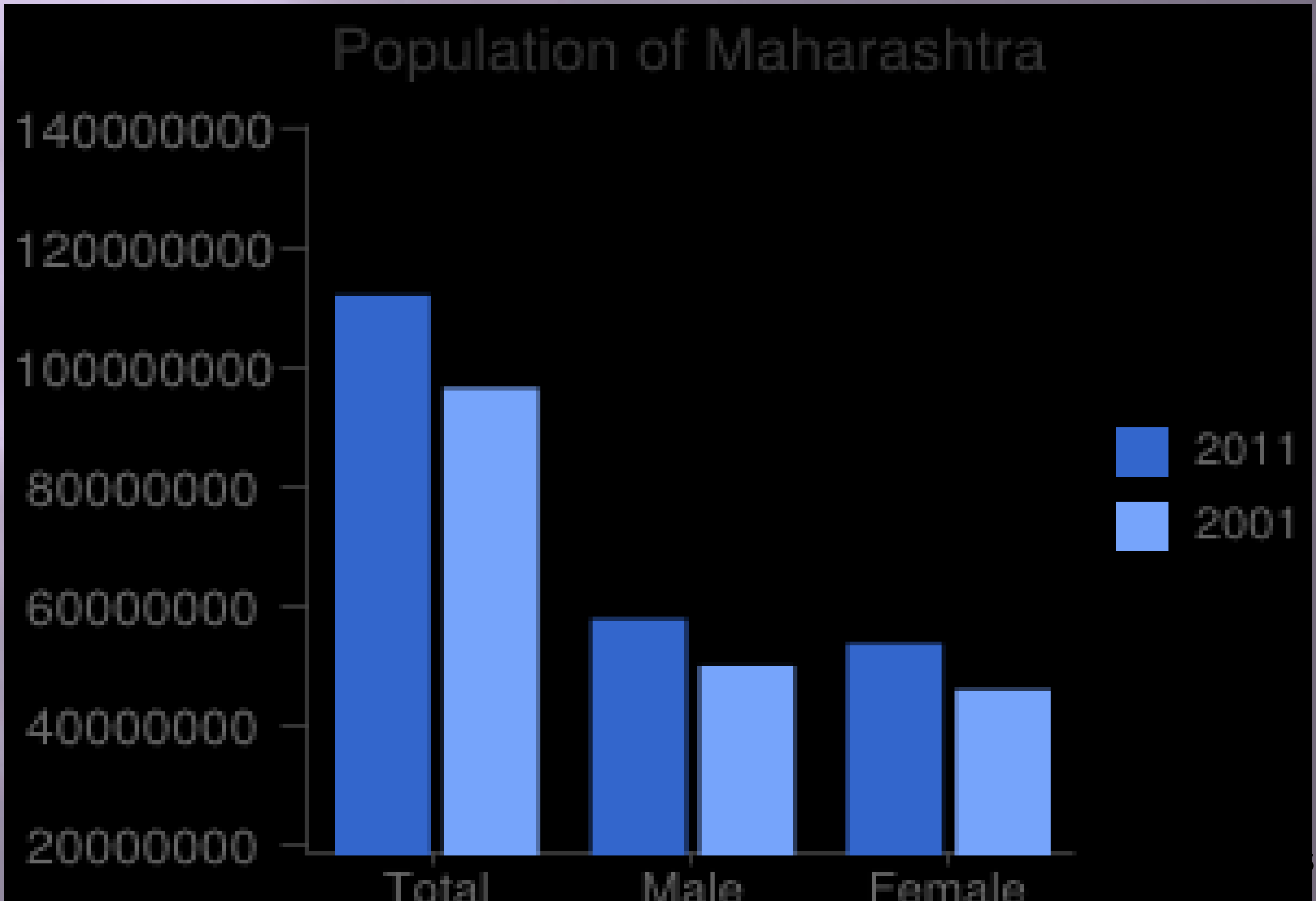

भारतातील महाराष्ट्र राज्य(२०११) आणि सर्वात जास्त घनता असणारे उत्तर प्रदेश राज्य(२०११) यांची वय लिंग गुणोत्तर मनोरा

T7_L1_A4_F3

Science AAAS

Age-Sex Population Pyramids for India

Go To Full Article >>

Maharashtra 2011

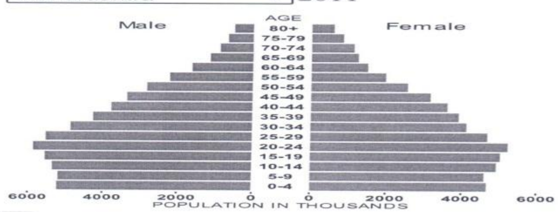

Uttar Pradesh 2011

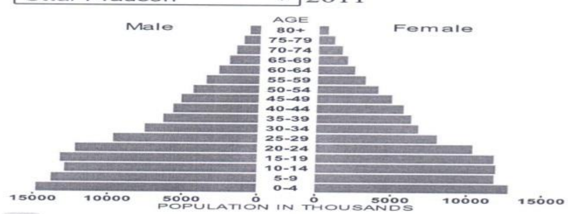

http://www.sciencemag.org/special/population/1207969-

भारतातील महाराष्ट्र राज्य आणि सर्वात जास्त घनता असणारे उत्तर प्रदेश राज्य यांची वय लिंग गुणोत्तर मनोरा २०२१

T7_L1_A4_F4

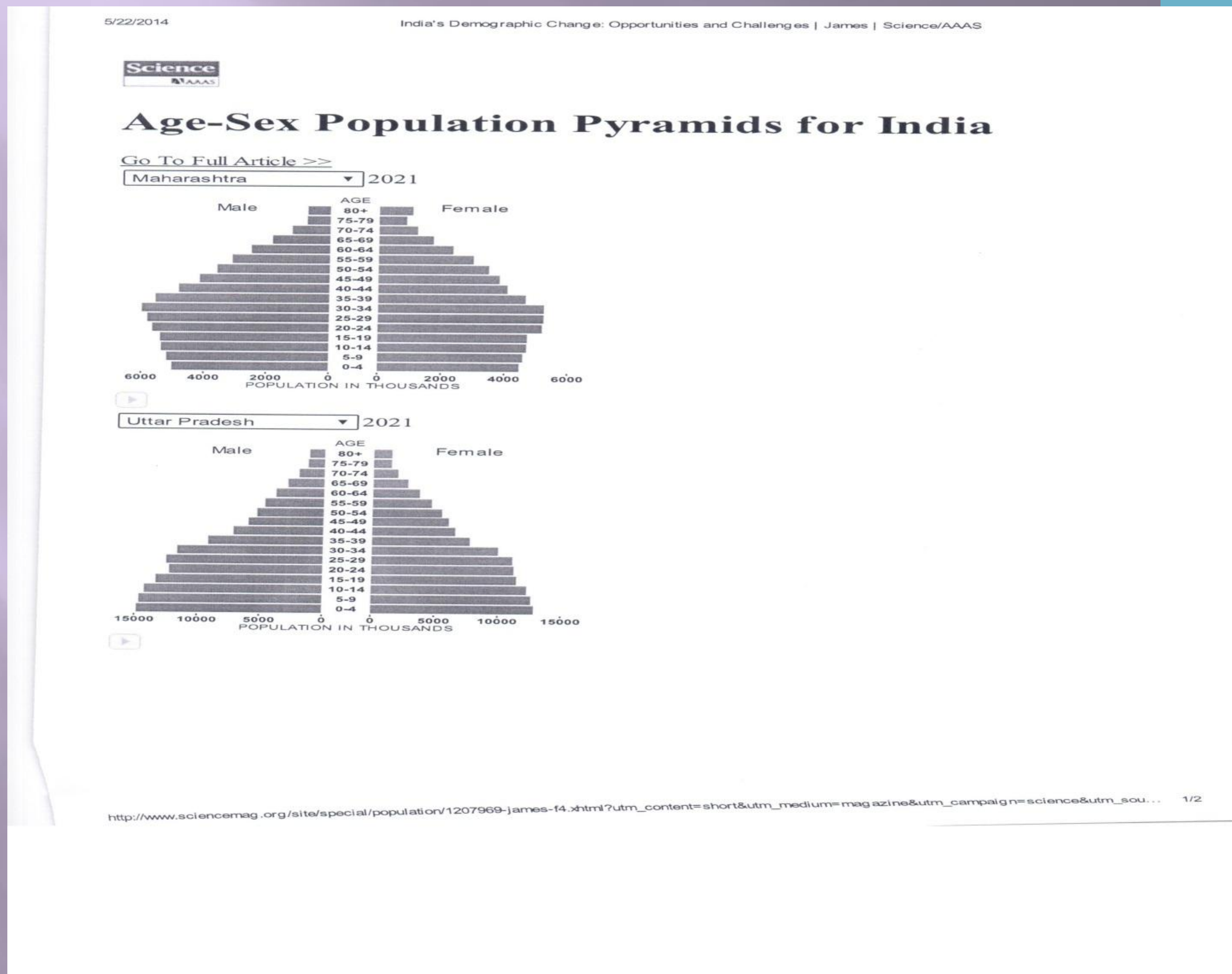

http://www.sciencemag.org/special/population/1207969

भारतातील महाराष्ट्र राज्य आणि सर्वात जास्त घनता असणारे उत्तर प्रदेश राज्य यांची वय लिंग गुणोत्तर मनोरा २०२६

Age-Sex Population Pyramids for India

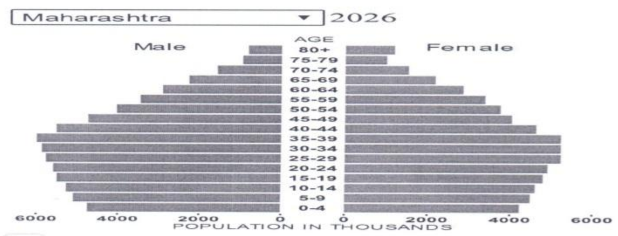

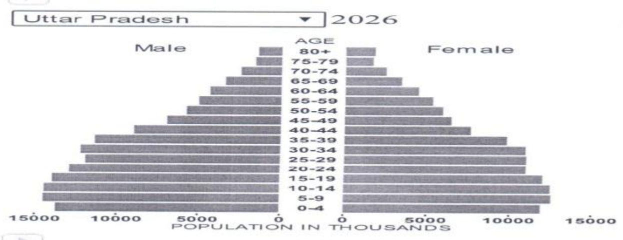

लोकसंख्या - एक साधनसंपत्ती

T7_L1_A5

- लोकसंख्या ही समस्या नसून ती साधनसंपत्ती आहे असे समजल्यास तिचा उपयोग चांगल्या कामांसाठी करून घेतल्यास होऊ शकते.
- भारताची ५०% लोकसंख्या ही तरुण लोकसंख्या आहे.त्यामध्ये महाराष्ट्राचा वाट ९.२३% आहे.
- भारताच्या प्रगतीसाठी,उन्नतीसाठी,विविध संशोधनासाठी करून घेता येईल.
- ह्या लोकसंख्येला अधिक शिक्षित,कुशल,कार्यक्षम घडण्यासाठी योग्य दिशा देणे आवश्यक.

http://www.nios.ac.in/media/documents/SecSocSciCour/English/Lesson-14.pdf

उपक्रम

उपक्रम

T7_L2

- तुमच्या गावाची लोकसंख्या किती आहे?
- त्यामध्ये स्त्रियांची व पुरुषांची लोकसंख्या किती आहे?
- तुमच्या tablet चा वापर करून त्या लोकसंख्येचा आलेख बनवा.
- लोकसंख्या घनतेनुसार वितरण दाखविणारा महाराष्ट्र राज्याचा नकाशा तुमच्या आवडीच्या रंगांनी भरा.
- लोकसंख्येच्या वितरणाचा नकाशा तयार करून त्याचा फोटो काढा.
- वरील प्रकल्पात तुम्ही केलेले कामाची एक PPT बनवून ती खालील mail ID वर मला पाठवा.आणि हा भाग तुम्ही कसा वर्गात शिकवालं त्याच्याही कल्पना मला पाठवा.
- लोकसंख्या: एक साधनसंपत्ती याविषयी तुमचे विचार मांडा.
- manishad@mkf.org.in

मूल्यमापन

T7_L3

- गाळलेल्या जागा भरा.

१)लोकसंख्येची कार्यक्षम लोकसंख्या .... वयोगटातील लोकसंख्येला म्हटले जाते.

(१५ ते ५९, ५९ पेक्षा जास्त,० ते १५)

२)वय संरचना असमान असल्यास समाजात ....निर्माण होईल.

(समतोल,समानता,असमतोल)

३)महाराष्ट्रात स्थलांतर हे .....भागाकडून.......भागाकडे आढळते.

शहराकडून शहराकडे, ग्रामीणकडून ग्रामीणकडे, ग्रामीणकडून शहराकडे)